

nyú ízen kívül nem maradt más a szánkban. A hatvanas évek életmódbeli katarzisa? Bizonyosan ott volt egy szál, amit Szörényi Levente, a Tolcs-vay testvérek zenéje, Sebő, a táncházak jelenthettek. 1968? Hát?

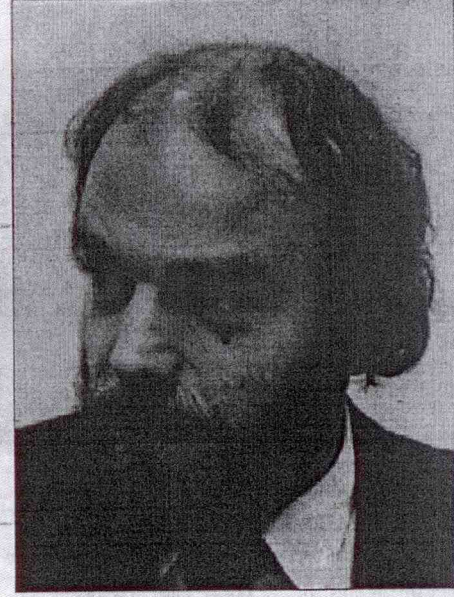
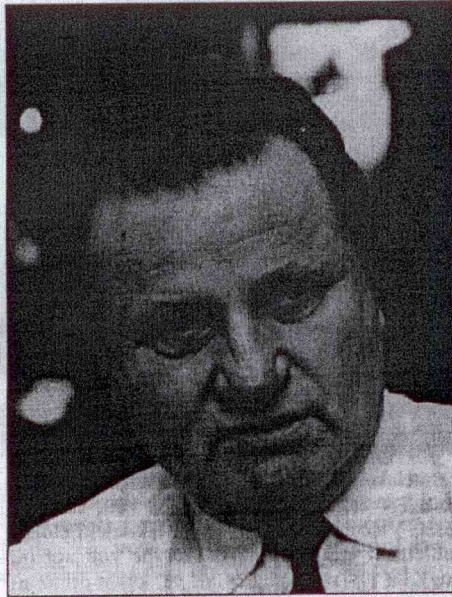
Úgy vélem, hogy egyeseknek, Kiss Gy. Csabának, Lezsák Sándornak, Csegey Dénesnek 1980–81 az igazi katartikus élmény. Lengyelország, a lengyel mozgalom nemzeti, önmagára találó jellege. Ahogy 1980 „lengyelség”-érzüléte nem hagyta érintetlenül az idősebbeket sem. Valahol itt találkozott, majd itt ágazott ketté a de-

Ez nem Moszkva és nem New York. Ez mi vagyunk, Lengyelország, mi vagyunk az európai kultúra. Kiss Gy. Csaba és Csoóri Sándor nem véletlenül hitt ebben az amerikai piac és szovjet terv fölött álló harmadik, kulturális Európában. (Hitt és hisz abban a lengyel pápa is.) A lengyel élmény erősíti a magyarság-élményt. Ez a megalázkodó, kiegyező, pincér-nemzetű züllő magyarság nem mindig volt ilyen. Csak emlékeztetni kell önmagára, 1956-ra, 1848-ra. Az Alapító Atyák magyarság-élménye egyben ébresztés-élmény is, akár Ady, a népi fróké.

barátságosan végrehajtó partközponthallani sem akar a folyóirat engedélyezéséről. A Hítelért folyó küzdelem, amelyre Csoóri, Bíró, Für, Kiss mindent feltettek, sikertelennek bizonyult. De nem jártak jobban az Írószövetségben, a fiatal frók József Attila Körében háborúskodók se. Jöttek a Mozgó Világ, s a Tiszatáj ügyei. A mozgó népieknek egyre gyűlték a sérelmei. Ezek a sérelmek nem a rendszer lényegéből, hanem Aczél Györgyből származtak – véleményük szerint. Ha nem volna az aczéli zsidó kultúrpolitika polipkarja mindenütt, ha nem szorítanák ki a

Térsz. Művés. felvétele

mokratikus ellenzék és a népi-nemzeti vonal érzébeli különbözősége is: Kis Jánost, Demszky Gábort vagy Kenedi Jánost ugyancsak katartikusan érintette a lengyel-élmény. Csak hogy őket megerősítette emberjogi, társadalmi szolidaritásra épülő érzésvilágukban, és természetesen gondolatmenetükben. Megerősítette őket abban, hogy Magyarország nem járhat a lengyel úton. Hogy a magyar világ jelentősen más, mint a lengyel. Ellenben Csoóri Sándor vagy Csegey Dénes, Kiss Gy. Csaba vagy Lezsák Sándor a lengyel-élményt magyarság-élményként élte át: egy magára találó, önerejére támaszkodó, saját világát építő nemzet vízióját állította eléjük.

A harmadik út ekkor már nem elméleti kérdés volt számukra, hanem gyakorlati érzés. A lengyel szolidaritás, a lengyel társadalom „egysége”, ahol nem civódnak pártok, nincsenek, csak „ők” – az idegen nomenklátúra, a szovjet zsoldon lévők – és „mi”, ahol nem számítottunk a Nyugatra és nem kérünk kegyelmet a Keletől, ahol saját „lengyel” – és magyar – rendszerünket csináljuk. Nem hiszünk a Nyugatnak, mert mindenkor cserbenhagyott minket, legutóbb 1956-ban. (Ez a becsapottság nagyon mélyre hatolt. Hitegettek bennünket, majd odavetettek. Oda 1945 után Jaltában Sztálinnak, 1956-ban Hruscsovnak. Csak ígérték a gazdasági segítséget, de nem adják.) Nem hiszünk a Keletnek, mert mindenkor becsapott minket. Két pogány közt élünk. Csak magunkra számíthatunk. A Nyugatnak, a nyugati embernek éppúgy alkonyul, akár a Keletnek, a szovjet embernek. Nem piaci versengés kell, hanem magántulajdon és társadalmi szolidaritás összeegyeztetése, nem állami tervezés és tulajdon, hanem a munkások és alkalmazottak tulajdona.

És a kultúra, a kultúra, a kultúra. A nemzeti kultúrája. Lehetett-e nagyobb élmény annál, hogy egy társadalom hallgat ismét az értelmiségre, gyülekezik lakásokon, hogy a lengyel történelemről, költőkről és írókról halljon, tölti meg a templomokat, hogy papjai gyűjtő beszédeit hallgassa.

Ugyanakkor Bíró Zoltánnak, Für Lajosnak vagy Fekete Gyulának Lengyelország semmit se mondott. Túl katolikus volt, túl munkásmozgalmi, s túl radikális. Hümmögtek nagyokat rá, de nem érezték magukénak. Ebben közrejátszik az Alapító Atyák közös vonása: nem volt társadalomkritikai képük se Magyarországról, se Kelet-Közép-Európáról, se a szovjet birodalomról.

Az Alapító Atyáknak nincs közös élményük a határon kívüli magyarokról. Nem igaz az, hogy Erdély és a Felvidék, Kárpátalja és a Délvidék bejárása, az ott látottak, tapasztaltak adják a közös Trianon-élményt. Közülük csak Csoóri Sándornak és Kiss Gy. Csabának voltak és vannak igazi tapasztalatai, kapcsolatai, életre szóló barátságai. Amikor Csúrkai István arról beszél Monorierdőn 1985-ben, hogy egyetlen határon túli magyar sorsának javulásáért odaadná cserébe a magyarországi demokrácia ilyen vagy olyan engedelmét, akkor egy általános, nem létező erdélyi, vajdasági magyarról beszél. Pontosan ebből következik, hogy a valóságos élményeket helyettesítik ítéletekkel és előítéletekkel, saját vágyaikkal helyettesítik be az ottaniak vágyait. Nem igazán tudják, hogy mik is javítanának a kolozsváriak és a kassaiak, a szabadkaiak és a beregszásziak sorsán.

Az Alapító Atyák átéltek a nyolcvanas években a kizártság-érzést is. Azt a kisebbség-, és kizáró-dási élményt, amelyen egyszer már az idősebbek átmentek 1957 után. A „szélményekos” hetvenes évek végén fuvallatot érezték. Pozsgay Imre művelődési minisztersége többükben is felvetette, hogy van, vagy lesz lehetőség bizonyos nemzeti kulturális érdekek képviselésére a szocializmus viszonyai között. Pozsgay bukása, kényszerpályára helyezése a Hazafias Népfrontba, Bíró Zoltánnak vagy Bihari Mihálynak személyes csapást is jelentett. A nyolcvanas évek elején csalódottsággal élték át, hogy a kultúrpolitika, és személyesen Aczél György csak játszadozik velük. Hiába írja alá még Illyés Gyula is a Hítel című folyóirat kérelmét, a barátságos Aczél György, és a kevésbé

nemzeti ügyet valamennyi sajtótermékből Aczél emberei, akkor nem lenne baj.

Álljunk meg egy pillanatra. A népi tábornak a nyolcvanas évek közepéig nem a Kádár-rendszerrel volt bajuk, hanem az aczéli „idegen” kultúrpolitikával. Összinté gyanakvással szemlélték a reformereket és a reformokat, kezdve a magyar hatvannyolctól, a csehszlovák hatvannyolcon át bármiféle piacosító kelet-európai kísérletig. 1968-ról a lehető legrosszabb véleménnyel voltak. Komolyan gondolták, hogy a Veres Péter-féle negatív minősítésű frizsider szocializmus alapján állhatnak még 1980-ban is. Minden piacosítás nemzetietlenítés.

Mert ne feledjük: a nyolcvanas évek elején nemcsak egy álnokul mosolygó, ha kell, erőt mutató hatalommal, hanem egy nemzeti kérdésekben közömbös, a rendszert jól-rosszul elfogadó társadalommal is szembe kellett nézniük, amely csak nem akart „lengyel módra” szakítani. Ellenkezőleg, az elért anyagi biztonság vélt páholyából lenézte és megvetette a lengyel típusú mozgalmat. Szakítani persze a népiek se akartak. Csak ráébredni a társadalmat, hogy hová vezet „amerikanizmus”, árutébolya. A rendszer megfelelt volna nekik, ha hagyja a „nemzeti propagandát”, egy-szersmind fellép a fogyasztói igényekkel szemben. Kisebbségben vagyunk saját hazánkban – ez volt az érzésük. Ez volt az, ami azután radikálizálta, és átmenetileg közel vitte őket a demokratikus ellenzékhez, illetve a reformközgazdászokhoz 1983 után. Kénytelen-kelletlen belementek egy reformerekkel folyó alkuba. De gyanakodtak a társadalomra. A magyar társadalmat a hatalomnak sikerült gyermekké tenni, könnyű megtevesztetni mindenféle színes kacatokkal. (Ez a gyanakvás sohasem múlt el belőlük. Miként a demokratikus ellenzék kemény magjából az a magyar társadalommal szembeni gyanú, hogy az mindig elbutítható, felhasználható nacionalista és sovyniszta ideológiai által.) És gyanakodtak a demokratikus ellenzékre, illetve a közgazdász-reformerekre. Gyanakodtak, hogy nemzetietlen módon, az